

RURALNI TURIZAM KAO FAKTOR LOKALNOG RAZVOJA

Mirjana Gajic¹, Snezana Vujadinović¹

Apstrakt: Razvoj na lokalnom nivou predstavlja veliki društveni izazov i ima posebnu konotaciju kada je u pitanju ruralni prostor Srbije. Problemi ruralnog razvoja variraju i imaju različit intenzitet, ali se najčešće odnose na pitanja depopulacije, demografskog starenja, socijalne i infrastrukturne izolovanosti, institucionalne nerazvijenosti i slabe diversifikacije ruralne privrede. Današnja, savremena, konkurentna i tržišna ekonomija zahteva ravnotežu između dominantne poljoprivredne proizvodnje sa jedne i, drugih aktivnosti i socijalnog razvoja, sa druge strane. U takvim uslovima, ruralni turizam sa svojom formom i sadržajima, može biti značajan faktor balansa, odnosno nosilac i instrument razvoja na lokalnom nivou.

Cilj rada je da se ukaže na višestruki značaj ruralnog turizma i njegov uticaj na stvaranje kvalitativnih fizionomskih i funkcionalnih promena ali i na neophodnost integralnog povezivanja svih aktera na različitim hijerarhijskim nivoima u ostvarivanju zadataka i ciljeva razvoja. Donošenjem neophodne strateške dokumentacije i njenom implementacijom stvaraju se preduslovi za njenu realizaciju, a ulaganjem u razvoj ruralnog turizma uslovi za revitalizaciju, konkurentnost i održivost ruralne sredine.

Gljučne reči: ruralni turizam, održivost, lokalni razvoj

RURAL TOURISM AS A FACTOR OF LOCAL DEVELOPMENT

Abstract: Local development is a major societal challenge and has a particular connotation when it comes to rural Serbia. Rural development problems vary and are of varying intensity, but most often address issues of depopulation, demographic aging, social and infrastructural isolation, institutional underdevelopment and poor diversification of the rural economy. Today's, contemporary, competitor and market economy requires a balance between dominant agricultural production on the one hand, and other activities and social development on the other. In such conditions, rural tourism, with its form and contents, can be a significant balance factor, that is, the carrier and instrument of development at the local level.

The aim of the paper is to point out the multifaceted importance of rural tourism and its impact on the creation of qualitative physiognomic and functional changes, but also on the necessity of integrating all actors at different hierarchical levels in the achievement of development tasks and goals. Adopting the necessary strategic documentation and its implementation creates preconditions for its realization, and investing in the development of rural tourism conditions for the revitalization, competitiveness and sustainability of the rural environment.

Key words: rural tourism, sustainability, local development

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/3, Beograd, Srbija,
e-mail: mir.gajic@gmail.com

UVOD

U strateškim dokumentima evropskih zemalja ruralni razvoj je prepoznat kao važan faktor ekonomskog rasta i socijalne kohezije. Ruralni razvoj ne podrazumeva samo obnovu poljoprivrede i primarnog sektora, već i diversifikaciju privrede i inovativnih sadržaja. Paralelno sa socioekonomskim promenama u ruralnom prostoru, menjali su se i modeli razvoja od egzogenog do neoendogenog, odnosno integralnog modela. U zavisnosti od kompleksnosti, razvojnih ciljeva i interesa konkretnog prostora, integralni ruralni razvoj spaja najbolje komponente egzogenog i endogenog modela (Ploeg et al., 2000; Shucksmith, 2000). Savremeni koncept ruralnog razvoja podrazumeva integralni, holistički i održivi razvoj ruralnog prostora, što uključuje usklađivanje ekonomskih, socijalnih i ekoloških ciljeva.

Ruralni prostor Srbije se poslednjih nekoliko decenija suočava sa velikim izazovima koji su odraz širih društveno - ekonomskih dešavanja ali i socioloških promena koje doživljava stanovništvo u ruralnim sredinama. Nepovoljna ekonomska i demografska kretanja uticala su na smanjenje potencijala ruralnih zajednica i njihovog razvijanja na održiv način. U obezbeđivanju održivog razvoja lokalnih sredina i boljem upravljanju istih, lokalne vlasti imaju centralnu ulogu. Takva uloga zahteva od nosilaca lokalne vlasti energičan i integrisan pristup formiranju lokalnih politika, kroz usklađivanje ekonomskih, društvenih, ekoloških i drugih razvojnih ciljeva. Međusektorska saradnja i razvoj socijalnog kapitala imaju ključnu ulogu u tom procesu.

Većina jedinica lokalne samouprave (JLS) izradile su strategije održivog razvoja u kojima su definisale vizije razvoja i pravce budućeg delovanja lokalnih organa vlasti sa ciljem stvaranja što povoljnijeg ambijenta za budući razvoj, odredile potencijalne prednosti, prioritete i tempo socioekonomskog razvoja (Vujađinović & Šabić, 2018). Iako su mnoge ruralne JLS već odavno napravile značajan iskorak u razvoju nepoljoprivrednih delatnosti, čini se da to nije dovoljno i da nedostaju mehanizmi podrške na višem institucionalnom nivou. Politika ruralnog razvoja može umnogome doprineti pravilnoj orijentaciji ovog procesa s ciljem razvoja fleksibilnije privrede, uzimajući pri tome u obzir specifične kulturne, socijalne i ekološke specifičnosti prostora. U takvim okolnostima, traganju za novim idejama i komplementarnim delatnostima, ruralni turizam se nameće kao jedno od optimalnih rešenja.

Turistička „industrija“ se u svetu pokazala kao jedna od najznačajnijih i najbrže rastućih uslužnih delatnosti, koja doprinosi ne samo prihodovanju i porastu životnog standarda domicilnog stanovništva već i društveno - ekonomskom razvoju određene destinacije. Kao delatnost visokog stepena multiplikacije, privrednog rasta i ostvarivanja pozitivnih efekata kroz porast BDP-a, investicija i zaposlenosti lokalnog stanovništva, može postati jedna od nosilaca razvoja na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

RURALNI TURIZAM I RURALNI PROSTOR

Trendovi na svetskom tržištu u pogledu potrebe potrošača, redefinisanja kvaliteta života i buđenja ekološke svesti, doveli su do revizije politika i strategija u oblasti turizma. Promene u načinu života savremenog čoveka uticale su na individualizam u ponašanju ljudi koji se ispoljio u načinu korišćenja slobodnog vremena, zadovoljavanju različitih interesa, izboru atraktivnih sadržaja i prostora, kreiranju novih doživljaja i iskustava. Savremeni turista traži emocionalni stimulan, sa željom da personalizuje iskustvo nematerijalnih kvaliteta, tražeći pri tom odgovarajući ambijent, estetiku, atmosferu i mir. Iz tog razloga se pojavila potreba za pronalazanjem takvih oblika turizma koji nisu usmereni isključivo na finansijsku dobit, već uzimaju u obzir i životnu sredinu, kulturu, zadovoljstvo i potrebe lokalne zajednice. U takvim okolnostima bilo je potrebno pronaći nov razvojni proces koji neće iscrpeti prirodne resurse turističkih destinacija, već će ih koristiti na održiv način. Upravo su ciljevi održivog i profitabilnog turističkog razvoja doveli do promocije ruralnog turizma kao šire kategorije alternativnog turizma.

Akademski interes za ruralni turizam ne jenjava u poslednjih nekoliko decenija, od definisanja ruralnog turizma i njegovog ekonomskog i socijalnog uticaja na lokalne zajednice do pitanja planiranja, marketinga i upravljanja (Knickel, 1990; Bramwell, 1994; Lane, 1994; Clarke et al., 2001; Oppermann, 1996; Verbole, 2000). U naučnoj literaturi postoji konsenzus da je turizam važan faktor revitalizacije i diverzifikacije ruralne ekonomije (Todorović & Bjeljac, 2007; Pavlović & Đorđević, 2013; Udovč & Perpar, 2007; Gajić i dr., 2019). Ruralni turizam je turizam smešten u ruralnim područjima, koja odražavaju jedinstvene obrasce ruralnog okruženja, ekonomije, istorije i lokacije (Lane, 1994). Ovako široko shvatanje pojma ruralnog turizma podrazumeva, ne samo turizam na seoskim gazdinstvima (agroturizam), odmore i rekreaciju u prirodi, izlete u seoske predele, boravišni turizam, već i pružanje usluga smeštaja, uključivanje manifestacionih sadržaja, festivala, proizvodnju i prodaju ručnih radova, zanatskih i poljoprivrednih proizvoda u turističku ponudu (Gajić i dr., 2019; Bartoluci et al., 2016). Shvaćen i prihvaćen na ovakav način, kroz složene i sveobuhvatne sadržaje i aktivnosti, ruralni turizam predstavlja koncept razvoja koji prevazilazi i prerasta okvire specifičnog oblika turizma.

Ruralni turizam je širom sveta stekao reputaciju važnog instrumenta razvoja ruralnih teritorija čiji su negativni efekti na životnu sredinu i lokalno stanovništvo neuporedivo manji u odnosu na masovni turizam. On je sastavni deo ruralnog miljea i za razliku od drugih vidova turizma koristi lokalne resurse. Ruralni turizam determinišu četiri ključna elementa: prirodni resursi (reke, jezera, planine, šume i dr.), ruralni način života (poljoprivreda, zanati, gastronomija, lokalni događaji), ruralno nasleđe (tradicionalna arhitektura, istorija, sela, crkve) i ruralne aktivnosti (brojne aktivnosti na otvorenom – pešačenje, biciklizam, sporstki ribolov i dr.) (UNWTO, 2004). U praksi se sreću različiti vidovi ruralnog turizma – tradicionalan, zasnovan na smeštaju u okviru poljoprivrednog gazdinstva i moderan, gde turisti aktivno koriste lokalne resurse (pejzažne, ekološke, prirodne, arhitektonske i dr.).

STRATEŠKO PLANIRANJE TURIZMA U FUNKCIJI UNAPREĐENJA USLOVA ŽIVOTA LOKALNE ZAJEDNICE

Ruralni turizam kao model lokalnog razvoja široko je podržan od strane akademske zajednice, društvenih grupa, pokreta i organizacija. Strateško planiranje održivog razvoja i razvoja turizma na lokalnom nivou je veoma složen proces koji zavisi od saobraćajno-geografskog položaja, prirodnih karakteristika, kulturnog nasleđa i drugih specifičnosti JLS. Razvoj treba pažljivo planirati u skladu sa prirodnim i ljudskim resursima, da bi se izbegle loše prakse u kojima je uporedo sa ostvarivanjem kratkoročnih prihoda dolazilo do zagađenja i degradiranja okoline, negativnih kulturnih promena, odliva prihoda iz lokalne ekonomije i dr. Održivost je jedini način da se dobro iskoriste resursi, a takođe je sredstvo koje prepoznaju sve različite zainteresovane strane u ruralnom turizmu. Počiva na konceptu očuvanja životne sredine, lokalne kulture i identita lokalne zajednice, na očuvanju ruralne ekonomije, na podršci institucijama odgovornim za dugoročan razvoj, kao i na balansiraju između razvoja turizma i drugih delatnosti u ruralnom prostoru.

Strateško planiranje ima za cilj mobilizaciju lokalnih razvojnih potencijala, povećanje konkurentnosti i zadovoljenje potrebe lokalne zajednice. Strategija razvoja turizma svakoj JLS povećava mogućnost privlačenja finansijskih sredstava. Nedostatak finansijskih sredstava može se delimično rešiti udruživanjem JLS i zajedničkim nastupom u okviru ruralnih turističkih klastera. U tom slučaju one bi imale bolji i lakši pristup finansijama i mogućnost da saraduju, razmenjuju iskustva i planiraju zajedničke projekte (Vujadinović & Šabić, 2018).

Osim što se odvija u ruralnim sredinama i na otvorenom prostoru, ruralni turizam ima i svoje specifične karakteristike kao što su: mali obim prometa, bliski odnos turista sa prirodom, kulturnom baštinom i tradicijom, spor razvoj, tradicionalni karakter i tesna povezanost sa lokalnim porodičnim domaćinstvima koja aktivno učestvuju u kreiranju razvoja svoje sredi-

Ruralni turizam kao faktor lokalnog razvoja

ne. Kod planiranja ruralnog turizma veoma je važno da stanje i kvalitet infrastrukture budu ekološki prihvatljivi. Podjednako je bitno konstantno usavršavanje lokalnog stanovništva u pogledu pružanja kvalitetnih usluga (smeštaj, hrana, sportski i turistički sadržaji, učešće u ruralnim aktivnostima, informisanje posetilaca o pitanjima vezanim za način života na selu). Razvoj ruralnog turizma treba da pomogne u održavanju i negovanju lokalnog identiteta tj. svih elementama ruralnog miljea koji privlače posetioce (autentičnost i unikatnost prostora i turističkih vrednosti, prirodno okruženje, brojne aktivnosti na otvorenom, lokalna atmosfera, mali smeštajni objekti u tradicionalnom arhitektonskom stilu, preduzeća u privatnom vlasništvu, mnogo honorarnog uključivanja u ruralni turizam koji podržava različite interese i dr).

Savremeni pristup planiranju turizma je integralni pristup koji uključuje sve komponente održivog razvoja - ekološku, ekonomsku i socijalnu. Strateško planiranje je proces prepoznavanja ključnih pitanja za razvoj lokalne zajednice - šta treba promovisati, kako koristiti postojeće resurse i proširiti turističku ponudu. Važna pitanja kod planiranja ruralnog turizma su: međusobni odnos turizma i drugih, komplementarnih delatnosti kao što su poljoprivreda, saobraćaj, proizvodno zanatstvo, trgovina; naglašen sezonski karakter poslovanja; zaštita životne sredine; poboljšanje javnog prevoza; uspostavljanje kvaliteta turističkog proizvoda; socijalna pitanja - postizanje saradnje i koordinacije između različitih interesnih grupa koje su uključene u ruralni turizam; uključivanje lokalne zajednice u strateško planiranje i upravljanje turizmom; problem neravnomerne dobiti od turističkog razvoja područja; priroda radnih mesta i mogućnosti obuke koje proizilaze iz potrebe turističkog razvoja i dr. Turizam može doprineti revitalizaciji ruralnih sredina, ali ne može da reši sve postojeće ekonomske i socijalne probleme. Od saradnje lokalnog zaposlenog stanovništva umnogome zavisi uspešnost razvoja turizma. Podjednako važnost ima i integrisani menadžment u ruralnom turizmu koji se zasniva na sledećim činjenicama: zadovoljstvo turiste i lokalne turističke industrije, ekološki kvalitet i kvalitet života lokalne zajednice. Različiti nivoi društveno-ekonomskog razvoja ruralnih sredina zahtevaju različite pristupe upravljanja, u zavisnosti od toga da li su u pitanju JLS koje imaju iskustvo sa ruralnim turizmom ili tek počinju sa njegovim razvojem (Gorenak & Bobek, 2010, Vuković, 2017). Neadekvatnim razvojem reskira se gubitak kvaliteta na koji se oslanja ruralni turizam. Cilj većine turista nije samo odmor, već kvalitetno okruženje za odmor, pa ekološka dimenzija u upravljanju posebno dobija na značaju. Neohodna je kontinuirana procena kvaliteta turističkog proizvoda od koga zavisi dobrobit lokalne turističke industrije, ali i kontinuirana procena uticaja turizma na lokalnu zajednicu, istraživanje stava lokalne zajednice o turizmu i njegovim efektima.

RURALNI TURIZAM U FUNKCIJI LOKALNOG ODRŽIVOG RAZVOJA

Ruralna područja Srbije poseduju dobru osnovu za planiranje i razvoj ruralnog turizma. Ruralni turizam ne može biti isti u celoj Srbiji, s obzirom da se ruralna područja međusobno razlikuju u pogledu klimatskih obeležja, pejzaža, gustine naseljenosti, ekonomskih aktivnosti, ali i problema i izazova sa kojima se suočavaju. Ruralni prostor zahvata oko 85% teritorije Srbije i poseduje značajan razvojni potencijal (OECD, 1994). Razvoj ruralnog turizma definisan je kao jedan od priritetnih razvojnih ciljeva Srbije (Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014. - 2024). On je takođe prepoznat kao važan turistički proizvod, faktor geografskog širenja turizma i ekonomskog osnaživanja ruralnog prostora (Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period 2016. - 2025). Ruralni turizam, kao dopunski izvor prihoda ruralnog stanovništva, važan je mehanizam uspostavljanja ravnoteže i dinamičnog odnosa između urbanih centara i ruralne unutrašnjosti kao i intenziviranja finansijskih i socijalnih aktivnosti. Lokalna zajednica u novonastalim okolnostima ima mogućnost da očuva i razvije folklor, oživi zaboravljene tradicionalne proizvode (poljoprivredni prehrambeni proizvodi, narodna radinost, zanati, gastronomija), domaće običaje, organizuje tradicionalne manifestacije i sl. Na taj način ističe se različitost i jedinstvenost svakog mesta pojedinačno. Jedna od najvažnijih prednosti ruralnog turizma na lokalnom nivou je otvaranje perspektive za mlade.

Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja, Beograd, 2020.

S druge strane ruralni turizam kvalitativno obogaćuje osnovni nacionalni turistički proizvod, čime ga čini privlačnijim i konkurentnijim na međunarodnom turističkom tržištu.

Snage	Slabosti
Prirodni resursi, okruženje i pejzaž Nezagađena životna sredina Bogat biodiverzitet Bogato kulturno-istorijsko nasleđe Gostoprimstvo Tradicija u bavljenju ruralnim turizmom Mogućnost proizvodnje organske hrane Mogućnost povezivanja više oblika turizma Veliki broj različitih manifestacija tokom godine Prepoznatljivost na domaćem turističkom tržištu Jak osećaj identiteta i ponosa lokalnog stanovništva Angažovanost turističkih organizacija u promociji ruralnog turizma	Neprepoznatljivost Srbije kao turističke destinacije Nepovoljna starosna struktura Nedostatak finansijskih sredstava Ekonomija malog obima i niskih cena Mali investicioni kapacitet Slaba diverzifikacija aktivnosti Nedostatak poslovne inicijative Neadekvatna radna snaga - nedovoljan broj stručnih kadrova Nedovoljna povezanost stejkholdera Nedovoljno izgrađen identitet ruralnih turističkih destinacija Neintegrisana turistička ponuda Nepotpuna ponuda osnovnih i nerazvijenost dodatnih usluga Neadekvatna infrastruktura i suprastruktura Pasivnost relevantnih institucija Nerazvijeno turističko posredovanje Neadekvatna promocija Mali smeštajni kapaciteti Smeštaj neadekvatnog kvaliteta
Prilike	Pretnje
Rast tražnje za novim destinacijama Mogućnost korišćenja razvojnih fondova EU Uključivanje lokalnog stanovništva u kreiranje i pružanje usluga Promocija i zaštita prirodnih vrednosti i kulturnog nasleđa Očuvanje i obnova izvornog ambijenta i arhitekture Poboljšanje kvaliteta i stila življenja u ruralnim sredinama Diverzifikacija lokalne ekonomije Oživljavanje starih zanata i domaće radinosti Stvaranje tržišta za plasman lokalnih poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda Povećanje prihoda poljoprivrednih domaćinstava Podsticanje osnivanja novih preduzeća u lokalnoj sredini	Stihijski razvoj ruralnog turizma Zagađivanje životne sredine Uništavanje staništa Gubljenje lokalnog identiteta Konkurencija u okruženju Migracije selo-grad i depopulacija Neplanska gradnja Manjak investicija Slaba zainteresovanost za ulaganje u turizam Nezainteresovanost lokalnih zajednica Favorizovanje jednog oblika turizma

Tabela 1. SWOT analiza ruralnog turizma Srbije; Izvor: Gajić i dr., 2019.

Ruralni turizam kao faktor lokalnog razvoja

Za održivi razvoj na lokalnom nivou presudnu ulogu ima preduzetništvo, jer su preduzetnici obično prvi koji ideje implementiraju u praksu i koji su nosioci promena u svojoj sredini. Preduzetništvo doprinosi povećanju produktivnosti, povećanju raznolikosti i obima robe i usluga proizvedenih u nekom području. Preduzetništvo je glavni kreator novih poslova i inicijator međusektorske saradnje. Nosioci ostvarivanja strateških ciljeva razvoja na lokalnom nivou su vredni i ambiciozni ljudi, preduzetnici i menadžeri (Vujadinović i dr., 2015). Naročito je važna uloga Vlade u podsticanju preduzetništva, sa fokusom na ljude koji imaju motivaciju, finansije i veštine za pokretanje novog posla. Za ruralni turizam se najčešće vezuju pojedinačna ili porodična preduzeća, koja uglavnom koriste sopstveni rad i posluju u relativno malom obimu. Takva preduzeća relativno lako se prilagođavaju oscilacijama na tržištu, a svoje poslovanje šire sporo, bez prevelikog rizika. Ruralno preduzetništvo je uglavnom povezano sa malim i srednjim preduzećima (MSP), koja obezbeđuju i stvaraju radna mesta konkurenciju, izvor su inovacija i preduzetničkog duha. Zbog toga je uloga preduzetnika od vitalnog značaja za razvoj ruralnog turizma, ekonomskoga društvenog blagostanja lokalnih zajednica.

U Srbiji, kao i u većini evropskih zemalja, ruralni turizam se razvija kao komplementarna delatnost sezonskog karaktera. Oblik i intenzitet razvoja variraju u zavisnosti od lokalnih prirodnih i društveno-ekonomskih specifičnosti. Na razvoj ruralnog turizma i posećenost određene destinacije ne utiče samo njena atraktivnost. Veliku ulogu pri tome ima i turistički proizvod koji simbolizuje sliku lokalne sredine (poljoprivredni pejzaž, način života i lokalna kultura). Međutim, raznovrsnu atrakcijsku strukturu ruralnog prostora Srbije često ne prati adekvatan profil turističkih proizvoda (Pavlović & Đorđević, 2013). Turističke aktivnosti treba da budu bazirane na lokalnim prirodnim i kulturnim resursima, a na polju usluga, gostoprimstvo bi trebalo da bude obezbeđeno u smeštaju koji odražava lokalnu arhitekturu. Da bi promovisali tradicionalne seoske proizvode, proizvođači bi trebalo da obezbede originalnost i kvalitet proizvoda proizvedenih u svom kraju. Originalnost i kvalitet proizvoda time postaju komparativna prednost, a diferencijacija proizvoda vremenom dovodi do povećanja potražnje. Važna je promocija jedinstvenih elemenata lokalne kulture, istorije, tradicionalnih proizvoda datog mesta koje se pojavljuje kao ključni element marketinga.

Na relativno skroman razvoj ruralnog turizma u odnosu na mogućnosti utiču brojni faktori: politički, ekonomski, socijalni, pravni i regulatorni, institucionalni, organizacioni i upravljački (Radović i dr, 2018).

Jedan od ograničavajućih faktora razvoja ruralnog turizma u većini ruralnih područjau Srbiji su nedefinisani strateški pravci razvoja i nedostatak investiranja. Iskustva evropskih država potvrđuju da je finansijska podrška od strane države neophodna u početnoj fazi razvoja ruralnog turizma (povoljni krediti, subvencije i dr.). Osim finansijske podrške, važna je i podrška institucija na lokalnom i nacionalnom nivou (Radović i dr, 2018). Često se neuspeh u turističkom aktiviranju i gašenju malih preduzeća pripisuje i nedovoljnoj stručnosti i iskustvu kadra, kao i neefikasnom marketingu. Prisutna je i nerazvijenost turističkog posredovanja tj. nedovoljno uključivanje turističkih agencija u promociju i prodaji ruralnog turističkog proizvoda.

Zbog multidisciplinarnog karaktera turizma u ruralnim područjima, potrebno je primeniti holistički pristup u upravljanju razvojem i kreirati integralni turistički proizvod šire regije (klastera), jer samo takav razvojni koncept može osigurati uspešni dugoročni razvoj (Bartoluci et al., 2016). Pored pozitivnih primera prakse, razvoj ruralnog turizma u Srbiji je često stihijski. Nedostatak preduzetničkog duha i slaba saradnja susednih jedinica lokalne samouprave u cilju definisanja integralne turističke ponude različitih specifičnih oblika turizma usporavaju revitalizaciju ruralnih područja.

ZAKLJUČAK

Najveći deo ruralnog prostora Srbije karakteriše privredna nerazvijenost, depopulacija i saobraćajna izolovanost. Razvoj ruralnog turizma ima za cilj zaštitu životne sredine i resursa ruralnog prostora, ali i razvoj lokalne ekonomije. JLS imaju primarni zadatak da stvore atraktivne uslove za privlačenje novih investitora i odgovorne su za monitoring koji će osigurati ravnotežu između komponenti održivog razvoja. Ruralni turizam u Srbiji je slabo razvijen. Ruralna turistička ponuda je često veoma skromna i jako oscilira u pogledu kvaliteta uzvedne saradnje između zainteresovanih strana, kako uključiti lokalne zajednice u donošenje odluka u vezi sa planiranjem i razvojem ruralnog turizma. Iskustva u evropskim državama ukazuju na to da su široka participacija i doprinos preduzetnika kritični za uspešan razvoj ruralnog turizma.

Srbija nema dugu tradiciju razvoja ruralnog turizma. Počeci se vezuju za šezdesete godine prošlog veka osnivanjem turističkog društva u Brankovini 1962. godine. Ogroman potencijal nije iskorišćen što nalaže potrebu za dubljom analizom stanja ruralnog turizma i rešavanja ključnih razvojnih problema kao što je nedostatak adekvatnih izvora finansiranja. U teoriji i praksi postoji generalni stav da razvoj ruralnog turizma treba da bude zasnovan na održivim osnovama i da uključuje širok spektar resursa u vlasništvu lokalne zajednice i raznih interesnih grupa. Međutim, ostaje otvoreno pitanje kako ostvariti efikasnu saradnju između zainteresovanih strana, kako uključiti lokalne zajednice u donošenje odluka u vezi sa planiranjem i razvojem ruralnog turizma. Iskustva u evropskim državama ukazuju na to da su široka participacija i doprinos preduzetnika kritični za uspešan razvoj ruralnog turizma.

Najvažniji faktori za uspešan razvoj ruralnog turizma su kvalitet turističkog proizvoda, podrška i učešće lokalnih vlasti, strateško planiranje, koordinacija i saradnja između privrednika i lokalnih organa vlasti, koordinacija i saradnja preduzetnika u ruralnom turizmu, informacije i tehnička pomoć za razvoj i promociju turizma i dr. Dugoročni održivi razvoj ruralnog turizma može se osigurati integrisanom turističkom ponudom različitih specifičnih oblika turizma poput avanturističkog, vinskog, gastronomskog, lovnog, kulturnog, manifestacionog i dr. Iako je ruralni turizam dopunski izvor prihoda, jedan je od načina da mladi ostanu u krugu svojih porodičnih poljoprivrednih gazdinstava i daju doprinos revitalizaciji, konkurentnosti i ukupnom napretku ruralnog prostora.

LITERATURA

Bartoluci, M., Hendija, Z. & Petračić, M. (2016). Prerequisites of sustainable development of rural tourism in continental Croatia. *Acta Economica Et Turistica*, 1 (2):141–158.

Bramwell, B. (1994). Rural tourism and sustainable rural development. *Journal of Sustainable Tourism*, 2 (1-2): 1–6.

Clarke, J., Denman, R., Hickman, G. & Slovak, J. (2001). Rural tourism in Rožnava Okres: a Slovak case study. *Tourism Management* 22: 193–202.

Gajić, M., Vujadinović, S. & Malinić, V. (2019). Theoretical concepts of rural tourism and sustainable development. 11th International Scientific Conference, *Science and Higher Education in Function of Sustainable Development*. 24-25 May 2019, Međavnik-Drvengrad, Užice, Serbia

Gorenak, S., & Bobek, V. (2010). Total responsibility management indicators and sustainable development. *International Journal of Sustainable Society*, 2(3): 248–264.

Knickel, K. (1990). Agricultural structural change: impact on the rural environment. *Journal of Rural Studies* 6(4): 383–393.

Lane B. (1994): What is rural tourism? *Journal of Sustainable Tourism*. 2 (1-2): 1–6.

- OECD (1994) Tourism Strategies and Rural Development. Organization for Economic Co-operation and Development.
- Oppermann, M. (1996). Rural tourism in southern Germany. *Annals of Tourism Research*, 23 (1): 86–102.
- Pavlović, S., Đorđević, T. (2013). Forecasts of the rural tourism development in Kosjerić and Gornji Milanovac municipalities, *J. Geogr. Inst. Cvijic*. 63(1): 47–64.
- Ploeg, J. D. van der., Renting, H., Brunori, G., Knickel, K., Mannion, J., Roest, K. de, Sevilla-Guzman, E. & Ventura, F. (2000). Rural development: from practices and policies towards theory. *Sociologia Ruralis*, 40 (4): 391–408.
- Radović, G., Košić, K. & Demirović, D. (2018). Financing as a key factor of the strategy of sustainable rural tourism development in the Republic of Serbia. *Economics of Agriculture*, 65 (1): 413–426.
- Sharpley, R. (2002): Rural tourism and the challenge of tourism diversification: The case of Cyprus. *Tourism Management*, 23: 233–244.
- Shucksmith, M. (2010) Disintegrated rural development? Neo-endogenous rural development, planning and place-shaping in diffused power contexts. *Sociologia Ruralis* 50 (1): 1–13
- Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. Službeni glasnik RS br.85/2014
- Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period 2016. – 2025. Vlada Republike Srbije, Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija, Beograd, 2016.
- Todorović, M., Bjeljac, Ž. (2007). Osnove razvoja ruralnog turizma u Srbiji. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 1 (1): 135–148.
- Udovč, A. & Perpar, A. (2007). Role of rural tourism for development of rural areas, *Journal Central European Agriculture*, 8(2): 223–228.
- UNWTO, UN World Tourism Organisation (2004). Rural Tourism in Europe: Experiences, development and perspectives, Madrid.
- Verbole, A. (2000). Actors, Discourses and Interfaces of Rural Tourism Development at the Local Community Level in Slovenia: Social and Political Dimensions of the Rural Tourism Development Process. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(6): 479–490.
- Vujadinović, S., Šabić, D., Pavlović, M. (2015). Lokalna samouprava i ruralni prostor. U Pavlović, M., Šabić, D. i Vujadinović, S. (ur.): *Razvojni potencijali i ograničenja revitalizacije razvoja ruralnog prostora Centralne Srbije*, Geografski fakultet, Beograd, 32–50.
- Vujadinović, S., Gajić, M. (2007). Ograničavajući faktori razvoja ruralnog prostora Srbije, U Grčić, M., Gnjato, R. i Stamenković, S. (ur.): *Srbija i Republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima*, Geografski fakultet u Beogradu, PMF Univerziteta u Banjaluci, Beograd – Banjaluka, 235–242.
- Vujadinović, S., Šabić, D. (2018). Izazovi strateškog planiranja održivog razvoja na lokalnom nivou., U Filipović, D., Šantić, D. i Marić, M. (ur.): *Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja, APPS*, Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet, Trebinje, 29–36.
- Vuković, P. (2017). Character and Dynamics of Development Rural Tourism in the Republic of Serbia, *Ekonomika, Journal for Economic Theory and Practice and Social Issues*, Nis, Serbia, vol. 63(4):53–60.